

V SPOMIN AKADEMIKA DR. MILKA KOSA

(12. 12. 1892—24. 3. 1972)

Pred čimer je trepetala vsa okolica akademika in univerzitetnega profesorja dr. Milka Kosa, je postalo kruta resnica. Prenehalo je biti srce, ki je bilo vedno odprto vsakomur in se je tako nesebično razdajalo, samo pa bilo deležno zlasti v zadnjih letih tako silovitih udarcev. Saj se vse od smrti pokojnikove soproge ni moglo več umiriti. Izmučeni bolnik je moral doživeti še smrt brata Gojmira, znamenitega slovenskega slikarja, s katerim ga je vezala najtesnejša vez. Vsega oslabiljenega pa je stalno pekla misel, koliko je na njegovi delovni mizi nedokončanega dela, ki še čaka na njegovo pero. Kolikokrat mi je v neizrečni bolečini zavzdihnil: *Ars longa, vita brevis!*

Veliki slovenski zgodovinar je bil čustveno navezan predvsem na Primorsko in naše loško ozemlje. Rodil se je v Gorici 12. decembra 1892 znamenitemu slovenskemu zgodovinarju dr. Francu Kosu, ki je služboval na ondotnem učiteljišču, in materi Mariji, roj. Sbuelz, ki je bila furlanskega rodu. Kot je znamenitega pokojnika pritegovala rodna sončna Goriška, prav tako se je zlasti v mlajših letih leto za letom vračal s starši v Selca, kjer je rodbina preživljala skupaj velike počitnice. Talenti-

ranemu sinu, ki je zgodaj kazal posebno nagnjenje za zgodovino, je bil prvi učitelj pač oče, ki je znal usmerjati sina že v njegovih srednješolskih letih. Univerzitetne študije, ki jih je dovršil na Dunaju, je pokojnik izpopolnil še v Parizu. Oborožen s temeljitim znanjem je rajni zgodaj nastopil pot akademskega učitelja. Po krajšem službovanju na univerzah v Beogradu in Zagrebu je prišel 1926 na univerzo v Ljubljani, kjer je dolga desetletja vzgajal rod slovenskih zgodovinarjev. Skozi njegove roke so šli z izjemo najstarejših in najmlajših letnikov ljubljanske univerze vsi zgodovinarji, ki so se šolali v Ljubljani; odlični učitelji jim je nudil dosti prilike, da so se pri njem naučili temeljitosti in nujne zgodovinske kritičnosti. — Kot uglednemu znanstveniku je pripadala čast, da je bil izbran 1938 ob ustanavljanju Slovenske akademije znanosti in umetnosti med njene prve člane. V okviru SAZU je bil na njegovo pobudo 1948 ustanovljen Institut za zgodovino, ki mu je bil upravnik od vsega začetka, hkrati pa načelnik Sekcije za občo in narodno zgodovino, v kateri je bil on sam najzvestejši sodelavec pri vseh nalogah, ki jih je sekcija opravljala. Kakšen ugled je pokojnik užival v SAZU, kaže njegova izvolitev za odgovorno funkcijo glavnega tajnika, ki jo je opravljal celih 22 let do zadnjih dni življenja.

Kljub številnim poklicnim nadlogam — med drugim je bil rektor univerze v Ljubljani v najtežjih časih slovenske zgodovine — je pokojni profesor marljiv kot mravlja ogromno časa posvečal znanstvenemu delu po geslu: *nulla dies sine linea*! Blizu šestdeset let je sistematično uresničeval načrtno sestavljen znanstveni program, na kar kaže obsežen seznam njegovih znanstvenih del; ob stotinah člankov in razprav je vrsta knjig, posvečenih predvsem proučevanju slovenske srednjeveške preteklosti. Oprt na rezultate, do katerih se je dokopala naša historiografija, pa s sistematičnimi preddeli, s katerimi je sam razčistil prenekatera dotlej neobdelana in nerazčiščena vprašanja, je dosegel prvi višek v sintetičnem prikazu slovenske zgodovine v srednjem veku, ki je doživela dve izdaji v slovenskem jeziku (1933, 1955) in je bila prevedena tudi v srbohrvaščino (1960). — K njegovim temeljnim delom spada kritična, z vsem znanstvenim aparatom opremljena izdaja virov za zgodovino Slovencev. V to smer je pokojnega profesorja že zgodaj vodila povezava z očetovim delom, saj je pripravil za izdajo peti zvezek *Gradiva*, ob katerem je nestorju slovenskega znanstvenega zgodovinopisja omahnilo pero. Pri izboru *gradiva*, ki naj bi prišlo v poštev za objavo, je ugledni pokojnik dal prednost urbarjem, ki so tako izredno pomembni za študij gospodarske in družbene zgodovine ter še posebej za kolonizacijsko zgodovino. V izdajo je pritegnil ogromen znanstveni aparat ter vzorno objavil v treh zvezkih urbarje salzburške nadškofije in urbarje Slovenskega primorja. — Analiza urbarjev mu je odpirala poglede v naselitveno zgodovino posameznih predelov slovenskega teritorija, kar ga je vodilo v študij kolonizacije slovenskega prostora. Ob reševanju številnih zgočih vprašanj je zrastle vrsta razprav o kolonizaciji posameznih delov slovenskega ozemlja, kar mu je omogočilo podati sintetični prikaz slovenske kolonizacijske zgodovine v srednjem veku v *Zgodovini agrarnih panog* (1970). — K temu študiju je pokojni profesor v veliki meri pritegnil krajevna imena kot izredno važen vir za proučevanje kolonizacijske zgodovine, kar ga je vodilo do pomembnega dolgoročnega dela; ob njem se mu je namreč porodila misel na izdajo historično-topografskega leksikona srednjeveške Slovenije. Sestavljanje takega dela zahteva ogromno drobnega študija in temeljito poznavanje arhivskega *gradiva*, ki je za slovensko ozemlje tako usodno razbito na dolgo vrsto domačih in tujih arhivov. Desetletja in desetletja je zbiral in obdeloval ta material za Kranjsko in Primorsko, toda žal ni doživel, da bi mogel *gradivo* dokončno redigirati.

Čeprav je pokojni profesor Kos skozi desetletja sodil v sam vrh slovenske znanosti, ni opustil nobene prilike, da ne bi z vso avtoriteto in zavzetostjo podprl raznih ustvarjalnih pobud, ki so prihajale s terena. Tako je z vsem srcem spremljal tudi naše delo, ne le kot vodilni slovenski zgodovinar, marveč tudi kot loški sorojak, čigar predniki so bili po očetovi liniji skozi stoletja zasidrani na loškem ozemlju, kot je pokojni profesor ugotovil za starejšo dobo na temelju matičnih knjig in urbarjev. Njegovi daljni predniki so živeli kot freisinški podložniki na gruntu v Zmincu. Njegov praded Matej Kos se je proti koncu 18. stol. preselil iz Zminca v Škofjo Loko, se pomeščanil in postal trgovec; trgovino je imel na Placu nasproti Homanovi hiši v poslopju št. 35 (prim. J. Jamar-Legat, LR 17/1970, str. 41, 44). Matejev sin se je spet pokmetil; priženil se je namreč na grunt v Selca, kjer se mu je rodil sin Franc, slovenski zgodovinar in oče našega pokojnega profesorja. Na to poroklo Milko Kos ni nikdar pozabil. Ni slučaj, da je bilo njegovo prvo znanstveno

delo posvečeno prav Selški dolini. Še kot gimnazijec je namreč le z začetnicama svojega imena pod naslovom »Zemljiške razmere po Selški dolini leta 1630« objavil v Carnioli 1911 izvleček iz obsežnega urbarja, ki ga je rešil propada njegov oče; pri goriškem trgovcu je namreč zasledil na desetine kilogramov starega papirja, ki je potekal iz loškega arhiva in je vseboval vrsto urbarjev in aktne gradiva, v katerem je trgovec zavijal špecerijsko robo. Del gradiva je odkupil njegov oče, preostali material pa kranjski deželni muzej. Tako je bilo rešeno gotovega propada gradivo, ki predstavlja trdno osnovo za raziskovanje preteklosti loškega ozemlja (prim. Fr. Kos, Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja, 1894).

Med številne ustanove, ki dolgujejo spoštovanemu pokojniku veliko hvaležnost, se uvršča tudi Muzejsko društvo v Škofji Loki, saj je bilo deležno njegove dragocene podpore zlasti v najbolj kritični fazi — ob samem ustanavljanju loškega muzeja. Takratne razmere so ob današnji — mogoče res pretirani — poplavi cele vrste muzejev po Slovenskem kar težko razumljive. Saj so muzeje nekaj let pred zadnjo vojno premogli mimo Ljubljane le še Maribor, Celje in Ptuj. Zato ni čudno, da misel na ustanovitev muzeja v Škofji Loki ni nalletela na soglasno odobravanje v vrstah redkih slovenskih muzealcev. To vprašanje je bilo načeto na sestanku slovenskih zgodovinarjev v Celju v februarju 1939, kjer je prav profesor Kos odločno podprl naše stališče in pripomogel, da so utihnili nasprotni glasovi. Ko smo konec avgusta istega leta slovesno odprli našo zbirko, smo v svoji sredi pozdravili tudi profesorja Kosa, ki nam je dal javno priznanje in nam vlival poguma za nadaljnje delo. Muzejskemu društvu in muzeju je ostal trdno ob strani vsa leta njegovega obstoja, za kar smo mu dali loški muzealci priznanje, da smo ga ob njegovi 75-letnici izvolili za častnega člana društva.

Za velikim pokojnikom, ki je imel tako tople in plemenite človeški odnos do vse svoje široke okolice, žalujemo vsi, ki smo bili kakorkoli z njim povezani. Z njegovim odhodom je nastala ogromna praznina, ki je zlepa ne bo mogoče napolniti. Nedokončani rokopisi na njegovi delovni mizi pa obvezujejo njegovo znanstveno okolico, da po svojih najboljših močeh nadaljuje njegovo delo.

Pavle Blaznik

† PROFESOR DR. JOŽE RANT

Dne 24. junija 1972 je v ljubljanski bolnišnici umrl dr. Jože Rant, rojak z Godešča, zaveden Ločan, ustanovni član Muzejskega društva, lovec in ljubitelj narave, velik strokovnjak v zobozdravstvu, ki je kot tak veliko pomenil ne le v Sloveniji in Jugoslaviji, temveč tudi v mednarodnih strokovnih krogih. Bil je velika osebnost, vseskozi humanist, pošten, nesebičen in delaven.

Rodil se je 15. aprila 1896 v družini železniškega delavca na Godešču. V ljudsko šolo je hodil v Loki, v gimnazijo v Kranju, zadnje leto v Novem mestu, kjer je tudi opravil maturo. Po maturi leta 1915 je moral k vojakom, že naslednje leto je bil na soški fronti ranjen, tako da je bil že z 20. letom invalid. Vse življenje je nosil košček izstrelka zraven aorte. Po 1. svetovni vojni je študiral medicino v Gradcu, Zagrebu in na Dunaju in je leta 1923 promoviral za doktorja medicine. Nato je bil dve leti sekundarij v splošni bolnišnici v Ljubljani. Leta 1925 je prišel za zdravnika v Škofjo Loko. Ordinacijo je imel nad Balantovim magazinom, kjer je zdaj pošta. Mnogi sedaj starejši Ločani so bili njegovi pacienti in se ga spominjajo kot zdravnika, ki ni delal razlike med revnimi in bogatimi in je vsakemu rad pomagal, svoja dobra dela in svojo plemenito osebnost pa je skrival za navidezno trdoto. V Loki je delal osem let. Vmes se je leta 1928 specializiral v zobozdravstvo na Dunaju in je nato delal v Loki kot zobozdravnik. Leta 1933 je odprl zobozdravniško ordinacijo v nebotičniku v Ljubljani skupaj z dr. Pircem in dr. Tavčarjem. Do leta 1939 je obiskoval razne tečaje o zobozdravstvu v tujini. Prvi v Sloveniji je začel z ortodontijo, tj. z uravnavanjem zobovja. Tudi po vojni se je še stalno izpopolnjeval v stroki. Leta 1950 je tri mesece študiral ortodontijo v Švici in na Dunaju. Na kirurški oddelku bolnišnice je brezplačno zdravil poškodbe čeljusti.

Med okupacijo je vsa leta sodeloval v OF, zdravil je ilegalce in organiziral zobozdravstveni tečaj za zdravnike, ki so pribežali v Ljubljano iz krajev nemške okupacije, in s tem marsikateremu omogočil delo in zaslužek. Po osvoboditvi je postal redni profesor medicinske fakultete in prvi predstojnik stomatološke klinike,